

De waarde van cultuur in woningbouw

Een verkenning
naar de rol van cultuur
in gebiedsontwikkeling
en sociale duurzaamheid

De waarde van cultuur in woningbouw

**Juist waar
cultuur mag groeien
vanuit het dagelijks
leven van bewoners,
wordt zij een dragende
kracht voor samen-
leven in de wijk**

Inhoudsopgave

I. Bouwers aan de samenleving

Wij zijn Studio Ruimte

II. Het onderzoek in de steigers

Aanleiding van het onderzoek, opzet en methode

III. Drie bouwplaatsen

Uitkomsten praktijkvoorbeelden in drie gemeenten

IV. De oplevering

Bevindingen en adviezen

V. Hoe bouwen we verder?

Aanbevelingen en inspiratie

Afbeelding op de voorkant: Elke plek heeft een verhaal. Waar straks mensen komen wonen in Nieuw Boekhorst (Voorhout) zijn beschermde rugstreeppadden afgevangen en verhuisd om ze te beschermen tegen de bouwwerkzaamheden. Ecologen hebben schermen geplaatst en tientallen padden verplaatst naar een speciaal aangelegde ecologische verbingszone.

Korte samenvatting

Met het onderzoek in ontwikkellocaties in Voorhout, Papendrecht en Oegstgeest laat Studio Ruimte zien dat het gericht inzetten op cultuur bij woningbouwontwikkelingen een belangrijke bijdrage levert aan het samenleven in de wijk.

Wij hebben ontdekt dat dat niet in elke situatie hetzelfde werkt. Bij grootschalige nieuwbouw functioneert cultuur als een middel voor worteling en welkom. Bij inbreiding (het bijbouwen van woningen in een bestaande wijk) functioneert cultuur als een sociaal smeermiddel tussen oud en nieuw. Bij renovatie van woningen in een wijk zorgt de inzet op cultuur voor continuïteit en borging van ontmoeting.

Over alle praktijkvoorbeelden heen blijkt:

- Over het onderwerp sociale duurzaamheid wordt veel geschreven en gesproken, maar daarmee is het nog geen vanzelfsprekend onderdeel van de (gemeentelijke) processen rond ruimtelijke ontwikkelingen.
- Bewoners ervaren cultuur zelden als kunst of evenement, maar vooral als dagelijks samenleven.
- De effectiviteit van cultuur zit niet zozeer in de zichtbaarheid van een plek, maar vooral in de betrokkenheid bij het proces van een ruimtelijke ontwikkeling in een wijk, in de herhaling van culturele uitingen binnen de gemeenschap en het eigenaarschap hiervan.

I.

Bouwers aan de samenleving

Wij zijn Studio Ruimte

Studio Ruimte

vertrekt vanuit de overtuiging dat cultuur van waarde is in gebiedsontwikkeling.

Cultuur geeft betekenis aan een plek en is onderdeel van het sociale weefsel van woongebieden. Door de cultuur van een plek te doorgronden en te vertalen naar processen en concrete plannen, werken we aan woonomgevingen met een sterke identiteit en een stevig sociaal weefsel.

Cultuur als verbinder

Studio Ruimte beschouwt cultuur in brede zin als een verbinder binnen woningbouw opgaven. Cultuur zien wij als het geheel van dagelijkse bezigheden, gebeurtenissen en omgangsvormen, gevormd door lokale normen en waarden, die samen de identiteit en samenhang van een buurt bepalen. Cultuur in enge zin, kunst, literatuur, muziek, theater en andere artistieke uitingen, maakt daar onderdeel van uit en kan deze brede cultuur versterken en zichtbaar maken.

Onze visie op cultuur

Vanuit dit perspectief geloven wij dat cultuur een cruciale rol speelt in het creëren van identiteit en sociaal weefsel in ontwikkelgebieden. Het gaat niet uitsluitend om het intekenen van culturele voorzieningen zoals theaters of musea, maar om de manier waarop ontwikkelaars en initiatiefnemers gemeenschapsvorming, de inrichting van de openbare ruimte en de participatie van toekomstige bewoners meenemen in het ontwerpproces. Zo bouwen wij aan de samenleving!

Een gedeelde visie op de meerwaarde van cultuur

Vanuit deze overtuiging hebben wij de handen ineen geslagen met Kunstgebouw, de Zuid-Hollandse provinciale ondersteuningsinstelling voor cultuur. Kunstgebouw werkt vanuit haar ambitie aan een toekomst waarbij cultuur als essentieel onderdeel van onze maatschappij en haar ontwikkeling wordt

gezien. Met een praktijkonderzoek verkent Studio Ruimte de rol van cultuur in gebiedsontwikkeling en sociale duurzaamheid. Na een uitvraag bij de gemeenten in Zuid-Holland, werden Oegstgeest, Papendrecht en Teylingen met elk een praktijkvoorbeeld onderdeel van het onderzoek.

II.

Het onderzoek in de steigers

Aanleiding van het onderzoek, opzet en method

Aandacht voor sociaal weefsel binnen een complexe bouwopgave

Aanleiding voor dit onderzoek is de huidige woningbouwopgave: een grote ambitie en een weerbarstige praktijk. Nederland werkt aan een van de grootste bouwopgaven in de cennia. De groei van het aantal huishoudens, de toename van alleenstaanden en de vergrijzing zorgen ervoor dat de vraag naar woningen groot blijft, vooral in en rond de stedelijke regio's zoals in Zuid-Holland.

De woningbouwopgave draait daarom niet alleen om aantallen, maar ook om slimme

keuzes, samenwerking en het vinden van ruimte, letterlijk en figuurlijk, om te kunnen bouwen. Onder druk verschuift de aandacht vaak naar het halen van productiedoelen en het oplossen van technische knelpunten. Kwalitatieve aspecten, zoals kunst, cultuur en de maatschappelijke betekenis van nieuwe wijken, krijgen dan minder vanzelfsprekend ruimte. Juist in een opgave van deze schaal is het de uitdaging om niet alleen snel en veel te bouwen, maar wijken te maken waar mensen zich thuis kunnen voelen.

Meer aandacht voor sociale duurzaamheid bij gebiedsontwikkelingen

Waar duurzaamheid lange tijd vooral werd verbonden aan energieprestaties, klimaatadaptatie en circulariteit, groeit het besef dat een wijk pas toekomstbestendig is wanneer ook het sociale fundament sterk is. We spreken dan van sociale duurzaamheid. Dat is het vermogen van een gemeenschap om op lange termijn veerkrachtig, inclusief en verbonden te blijven door ontmoeting, vertrouwen, gedeelde verantwoordelijkheid en eigenaarschap. Sociale duurzaamheid is de afgelopen jaren

nadrukkelijker op de agenda gekomen bij woningbouw en gebiedsontwikkeling. Een goede woning alleen is niet voldoende. Het gaat erom dat bewoners zich verbonden voelen, zich veilig voelen en invloed ervaren op hun leefomgeving. Daarmee is de aandacht aan het verschuiven van uitsluitend fysieke kwaliteit naar de sociale infrastructuur van een gebied: de netwerken, relaties en informele structuren die het dagelijks samenleven dragen.

Cultuur is een structurerende kracht in het sociale weefsel

Cultuur speelt een sleutelrol bij de invulling van de sociale infrastructuur in een gebied. Cultuur is de manier waarop mensen betekenis geven aan hun omgeving en aan elkaar, via gewoontes, taal, rituelen, verhalen en gedeelde ervaringen.

Socioloog **Pierre Bourdieu**¹ laat zien hoe sociale structuren zich niet alleen manifesteren in instituties, maar ook in wat hij 'habitus' noemt: de vaak onbewuste patronen, voorkeuren en gedragingen die mensen met elkaar delen.

In wijken en buurten worden zulke patronen zichtbaar in hoe bewoners de openbare ruimte gebruiken, elkaar aanspreken en zich tot hun omgeving verhouden. Ook auteur en stadsactiviste **Jane Jacobs**² benadrukt dat vitale buurten ontstaan uit dagelijkse interacties en informele netwerken. De kwaliteit van een wijk ligt volgens haar besloten in het alledaagse gebruik van straten en pleinen, in wat zij beschrijft als de 'sidewalk ballet'. Sociale duurzaamheid krijgt vorm in die dagelijkse routine.

¹ Pierre Bourdieu beschrijft in zijn boek: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* de begrippen habitus en cultureel kapitaal om te verklaren hoe sociale achtergronden doorwerken in alledaagse voorkeuren, gedrag en omgang met de leefomgeving.

² Jane Jacobs laat in *The Death and Life of Great American Cities* zien hoe levendige stadswijken ontstaan door een mix van functies, actieve straatranden en de voortdurende aanwezigheid van mensen in de openbare ruimte.

In deze publicatie gaan we in op de vraag hoe een doelgerichte inzet van cultuur kan bijdragen aan de sociale duurzaamheid van een gebied.

Op basis van ons onderzoek komen we tot zes adviezen voor wie aan de slag gaat met een locatieontwikkeling.

Het onderzoek:

**Hoe kan de inzet
van cultuur in brede
zin van waarde zijn
bij woningbouw-
ontwikkelingen?**

Wat willen we bereiken met ons onderzoek?

Het doel van ons onderzoek is dat professionals die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij de ontwikkeling van woonwijken en buurten:

- inzicht krijgen in de rol die de inzet van cultuur kan hebben in de verschillende typen woningbouwopgaven
- voorbeelden en lessen verzamelen die kunnen bijdragen aan toekomstig beleid
- de waarde van cultuur breder bespreekbaar maken binnen het fysieke -en sociale domein
- cultuur inzetten als middel voor sociaal weefsel

Onze aanpak

In samenwerking met Kunstgebouw hebben wij bij drie gemeenten in Zuid-Holland aan de hand van praktijkvoorbeelden onderzocht wat cultuur in brede zin (gedragsnormen, waarden, tradities, gewoonten en identiteit) betekent en hoe deze verankerd kan worden in het proces van de woningbouwopgave.

Om per gemeente een eenduidig onderzoekstraject te doorlopen is er gekozen voor een gefaseerde onderzoeks aanpak met verschillende methodieken. Elk praktijkvoorbeeld heeft daarom een eigen specifieke onderzoeksvraag, maar doorloopt wel de volgende drie stappen:

Stap 1.

Gemeente in kaart

- locatiebezoek met een documentairefotograaf
- analyse van ontvangen documenten vanuit de gemeente en data over bewoners vanuit het online dashboard Cultureel Zuid-Holland in kaart

Dit geeft een beeld van de bewoners van de deelnemende gemeenten in cijfers, typen en kenmerken.

'Cultureel Zuid-Holland in kaart is een online dashboard dat informatie geeft over alle Zuid-Hollandse gemeenten: wie wonen er, hoe ziet de culturele infrastructuur eruit en hoe staat het cultuurbeleid ervoor.'

Stap 2. Richting van het onderzoek bepalen

- interviews met wethouders
- sessies 'plekken van cultuur' en 'waar zit de ruimte?'
- **ervaringswandelingen*** met gemeente en partners

Op deze manier de koers verkennen van de gemeentelijke opgave en perspectieven van verschillende betrokkenen verbinden.

Stap 3.

Bewonersprogramma

- verhalen ophalen uit de buurt
- de straat op en langs de deuren op basis van de **ABCD-methode***
- workshop op locatie
- portrettenreeks van gesproken inwoners

Op deze manier krijgen wij een beeld van wat er leeft onder de bewoners.

*De ervaren ruimte

Een ervaringswandeling is bedoeld om de fysieke omgeving te ervaren. De ervaren ruimte staat namelijk vaak centraal in de methodieken van Studio Ruimte: de ruimte zoals mensen die dagelijks beleven. Een plek is meer dan een ontwerp of een kaart; ze krijgt betekenis in hoe je er loopt, wat je hoort, hoe het licht valt en waar je je prettig voelt. Mensen begrijpen een plek niet alleen met hun hoofd, maar ook met hun lichaam en hun zintuigen.

Daarmee sluiten we aan bij het denken van **Edward Soja**¹, die benadrukt dat ruimte niet alleen fysiek of gepland is, maar vooral ook geleefd. Ook **Martin Heidegger**² wijst erop dat mensen altijd midden in hun omgeving staan en die via ervaring betekenis geven. In onze werkwijze betekent dit dat deelnemers niet alleen praten over een plek, maar deze ook waarnemen, doorlopen en verbeelden. Zo komen gevoelens, herinneringen en inzichten naar boven die essentieel zijn voor ruimtelijke ontwikkeling die aansluit bij het dagelijks leven.

¹ Edward W. Soja beschrijft in *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places* het concept Thirdspace om te laten zien hoe ruimte niet alleen fysiek of mentaal is, maar tegelijkertijd wordt beleefd, ingebeeld en sociaal geconstrueerd.

² Martin Heidegger beschrijft in *Being and Time* het begrip Dasein om te verklaren hoe het menselijk bestaan altijd gesitueerd is: mensen ervaren en begrijpen de wereld vanuit hun concrete aanwezigheid en betrokkenheid bij hun omgeving.

*ABCD – vertrekken vanuit wat er al is

Voor het eerste contact met bewoners werken wij vanuit de gedachte van de ABCD-methode van Movisie (Asset Based Community Development). Deze methode vertrekt niet vanuit problemen of opgaven, maar vanuit de kwaliteiten, netwerken en initiatieven die al in een buurt aanwezig zijn.

ABCD richt zich op wat mensen kunnen, weten en doen. Wie kent wie? Welke informele verbanden bestaan er al? Waar zit energie, betrokkenheid of trots? Door deze bestaande krachten zichtbaar te maken, ontstaat een gelijkwaardig gesprek. Bewoners worden niet benaderd als doelgroep, maar als mededragers van hun leefomgeving.

Deze benadering sluit aan bij onze visie op de ervaren ruimte: een buurt is niet alleen een fysieke plek, maar een sociaal netwerk van relaties, verhalen en praktijken. Door te starten bij wat er al leeft, bouwen we voort op bestaande verbondenheid en ontstaat een stevige basis voor de invulling van cultuur en cocreatie.

III.

**Drie
bouwplaatsen**
Uitkomsten praktijkvoor-
beelden in drie gemeenten

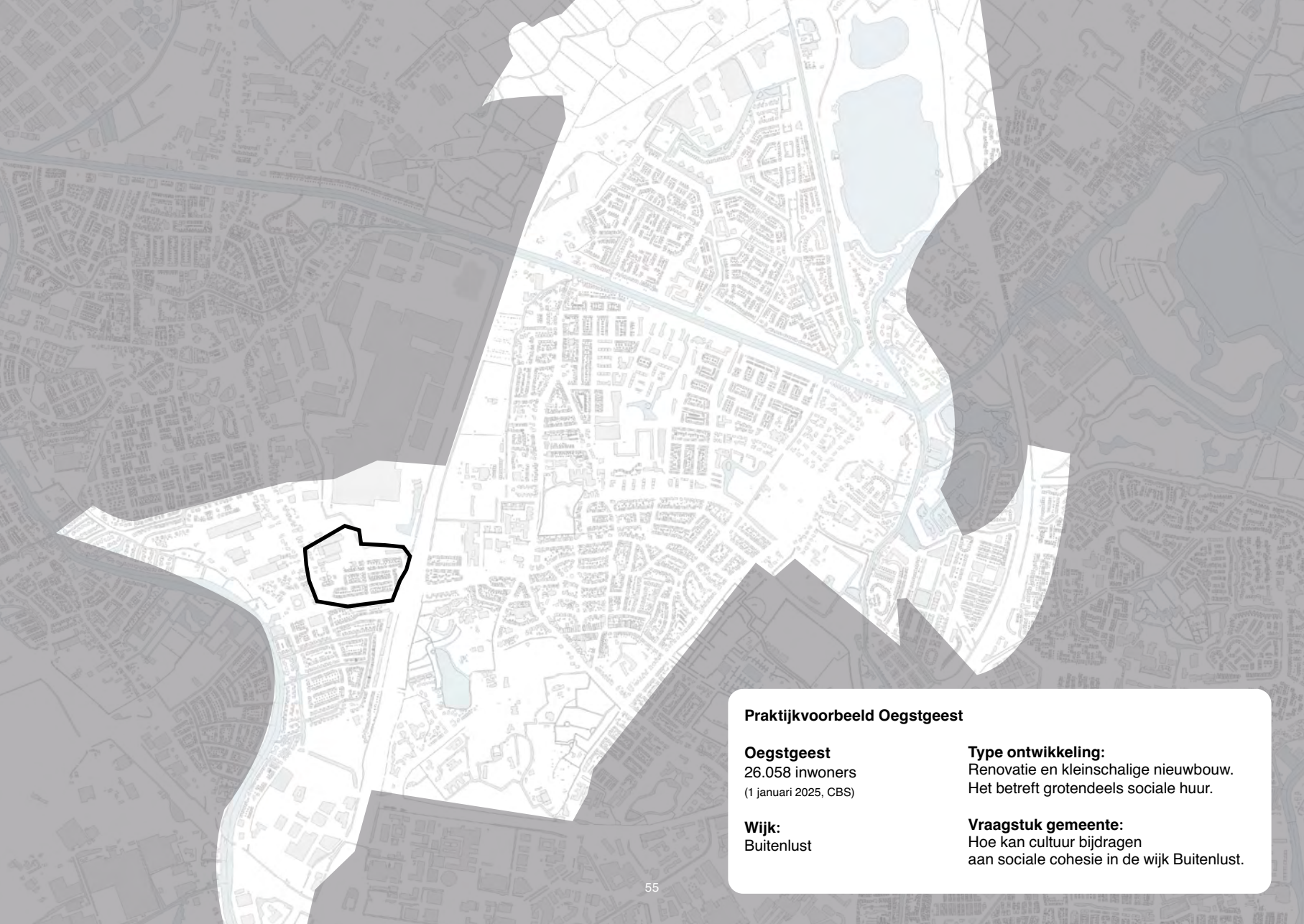
Oegstgeest

stap

1

Gemeente in kaart Oegstgeest

Praktijkvoorbeeld Oegstgeest

Oegstgeest

26.058 inwoners
(1 januari 2025, CBS)

Wijk:
Buitenlust

Type ontwikkeling:

Renovatie en kleinschalige nieuwbouw.
Het betreft grotendeels sociale huur.

Vraagstuk gemeente:

Hoe kan cultuur bijdragen
aan sociale cohesie in de wijk Buitenlust.

Uitkomsten bureauonderzoek

De gemeente Oegstgeest kent relatief veel inwoners met een sterke belangstelling voor cultuur. Bijna een derde van de bevolking is actief betrokken bij culturele activiteiten. Daarnaast is er een brede groep die openstaat voor uiteenlopende vormen van cultuur. De culturele deelname ligt hier hoger dan gemiddeld in Zuid-Holland en is relatief vanzelfsprekend.

Wijk Buitenlust

De wijk Buitenlust wijkt hiervan af. Hier ligt de nadruk sterk op ontspanning en sociale ontmoeting. Culturele betrokkenheid als in theater of museumbezoek is minder groot dan in de rest van de gemeente. Activiteiten die informeel, zichtbaar en gericht zijn op samenkomen sluiten het beste aan bij deze groep.

stop

2

Richting bepalen Oegstgeest

“

“Ik hoop dat we door het onderzoek een zaadje planten, of sterker nog dat er iets ontkiemt, en dat het college net iets anders naar cultuur gaat kijken en beter weet te waarderen.”

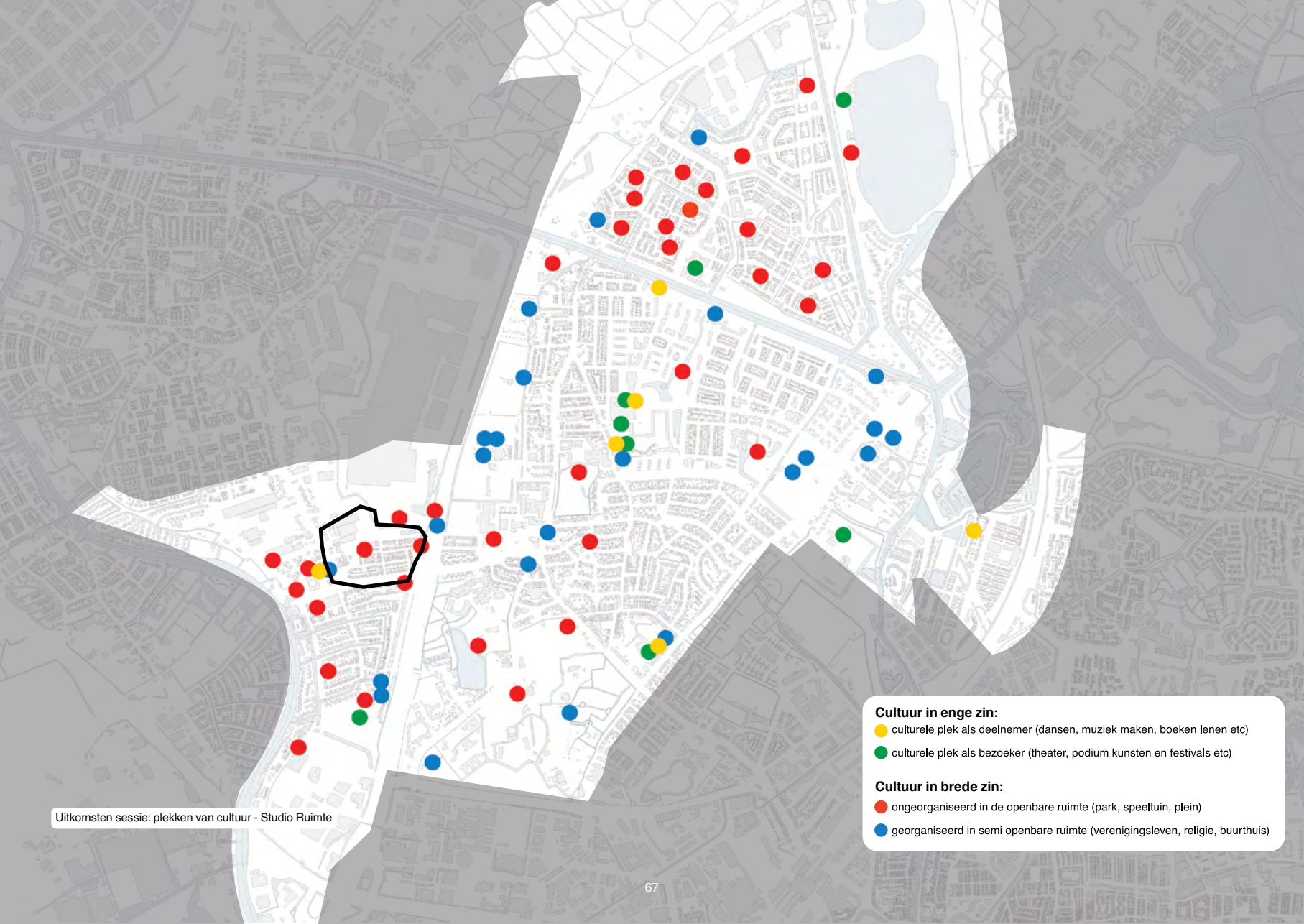
UIT INTERVIEW WETHOUDER OEGSTGEEST

”

Sessie: plekken van cultuur - foto: Gert Jan Pos

Uitkomsten sessie: plekken van cultuur - Studio Ruimte

Cultuur in enge zin:

- culturele plek als deelnemer (dansen, muziek maken, boeken lenen etc)
- culturele plek als bezoeker (theater, podium kunsten en festivals etc)

Cultuur in brede zin:

- ongeorganiseerd in de openbare ruimte (park, speeltuin, plein)
- georganiseerd in semi openbare ruimte (verenigingsleven, religie, buurthuis)

Observaties uit de ervaringswandeling - foto: Studio Ruimte

Uitkomsten interviews en sessies

De gerenoveerde wijk Buitenlust in Oegstgeest is een sterke kern van oorspronkelijke bewoners, die al lange tijd met elkaar verbonden zijn. Tegelijkertijd is er een nieuwe instroom van jonge alleenstaanden, statushouders en jonge gezinnen uit omliggende gemeenten. De betrokkenheid bij de wijk is hoog, maar wordt verschillend beleefd. Waar de ene groep spreekt over hechte sociale cohesie, ervaart een andere groep juist afstand of beperkte aansluiting. Sociale samenhang is daarmee aanwezig, maar niet vanzelfsprekend voor iedereen.

Gemeentelijke visie op cultuur

Tijdens de renovatie van Buitenlust lag de nadruk vooral op de fysieke kwaliteit van de wijk: woningen, openbare ruimte, verkeer, groen en veiligheid. De sociale gevolgen van de renovatie voor de bewoners kreeg minder structurele aandacht, waardoor achterliggende sociale en culturele behoeften minder zichtbaar werden. De ontwikkeling van cultuur werd in dit proces niet expliciet als factor meegenomen, maar eerder impliciet verondersteld als bijkomstigheid van een verbeterde fysieke omgeving.

Observaties uit de ervaringswandeling - foto: Studio Ruimte

stop

3

Bewonersprogramma Oegstgeest

“

**“Het is moeilijk
om sociaal
contact in de
wijk te krijgen.
Helemaal als
statushouder.”**

UIT BEWONERSPROGRAMMA OEGSTGEEST

”

123
adressen
aangebeld

39
open
gedaan

28
inhoudelijke
gesprekken

63%
Nederlandse
afkomst

37%
niet
Nederlandse
afkomst

Tussen de
20 en **60** jaar

“

“Ik zit bij veel verengingen: kaartclub, naaien en line dance. Daarom zou ik best initiatief willen nemen als het er al is, maar niet als ik het zelf moet bedenken.”

UIT BEWONERSPROGRAMMA OEGSTGEEST

”

Bewonersbijeenkomst fietsenwerkplaats - foto: Studio Ruimte

Uitkomsten bewonersprogramma

Bewoners zien cultuur in brede zin als iets dat verweven is met het dagelijks samenleven. Het zit voor hen in koffiedrinken, tuinieren, samen wandelen en kleine, herhalende rituelen in de buurt. Cultuur functioneert als sociaal smeermiddel: niet altijd zichtbaar of benoemd, maar wel essentieel voor verbondenheid. Juist in deze alledaagse praktijken ontstaat ontmoeting en herkenning.

Knelpunten en kansen

Ontmoeting wordt door veel bewoners als belangrijk ervaren, maar ontstaat niet vanzelf. Het buurthuis speelt een cruciale rol als voorziening voor samenkomst, maar wordt gedragen door een relatief kleine en vergrijzende groep. Hierdoor ontstaat het risico dat deze

plek, bedoeld voor verbinding, juist exclusief wordt. Verschillen in achtergrond, leeftijd en leefstijl maken dat sociale cohesie verschillend wordt beleefd.

Hoe is cultuur van waarde in deze ontwikkeling van renovatie en kleinschalige nieuwbouw?

De fysieke kwaliteit van Buitenlust is aantoonbaar verbeterd. De openbare ruimte is aantrekkelijker en functioneler geworden. Toch blijkt dat ruimtelijke ingrepen op zichzelf geen gemeenschap creëren. Zonder sociale en culturele verankering ontstaat fragmentatie: groepen leven naast elkaar in plaats van met elkaar. Programmering en ontmoeting vragen om structurele aandacht, niet alleen om incidentele initiatieven.

Motor - en A

Belinda

Tel. 071 - 5

Motor en autorijdschool
545 68 36
Belinda

QUARTILAS

ORANGE
P-waarschu-
ning
stop
P-waarschu-
ning

Cultuur zorgt voor continuïteit en structuur

Het onderzoek in Oegstgeest toont aan dat sociale cohesie onderhoud nodig heeft. Cultuur werkt hier niet vernieuwend, maar stabiliserend: als continue aandacht voor ontmoeting in een veranderende wijk.

Kenmerk ontwikkeling

- Fysieke vernieuwing van bestaande wijk
- Sociale structuren staan onder druk

Resultaten & bevindingen

- Ontmoeting is belangrijk, maar onvoldoende van zelfsprekend
- Een buurthuis is cruciaal, maar afhankelijk van een kleine groep
- Nieuwe bewoners voelen zich welkom, maar niet ingebed

Conclusies

- Ruimtelijke kwaliteit leidt niet automatisch tot sociale cohesie
- Cultuur is hier vooral waardevol als continuïteit en structuur
- Zonder borging wordt ontmoeting kwetsbaar en exclusief

Aanbevelingen

- Positioneer cultuur als vast onderdeel van wijkbeheer
- Zet in op herhalende momenten en ritmes
- Maak ontmoeting minder afhankelijk van individuen

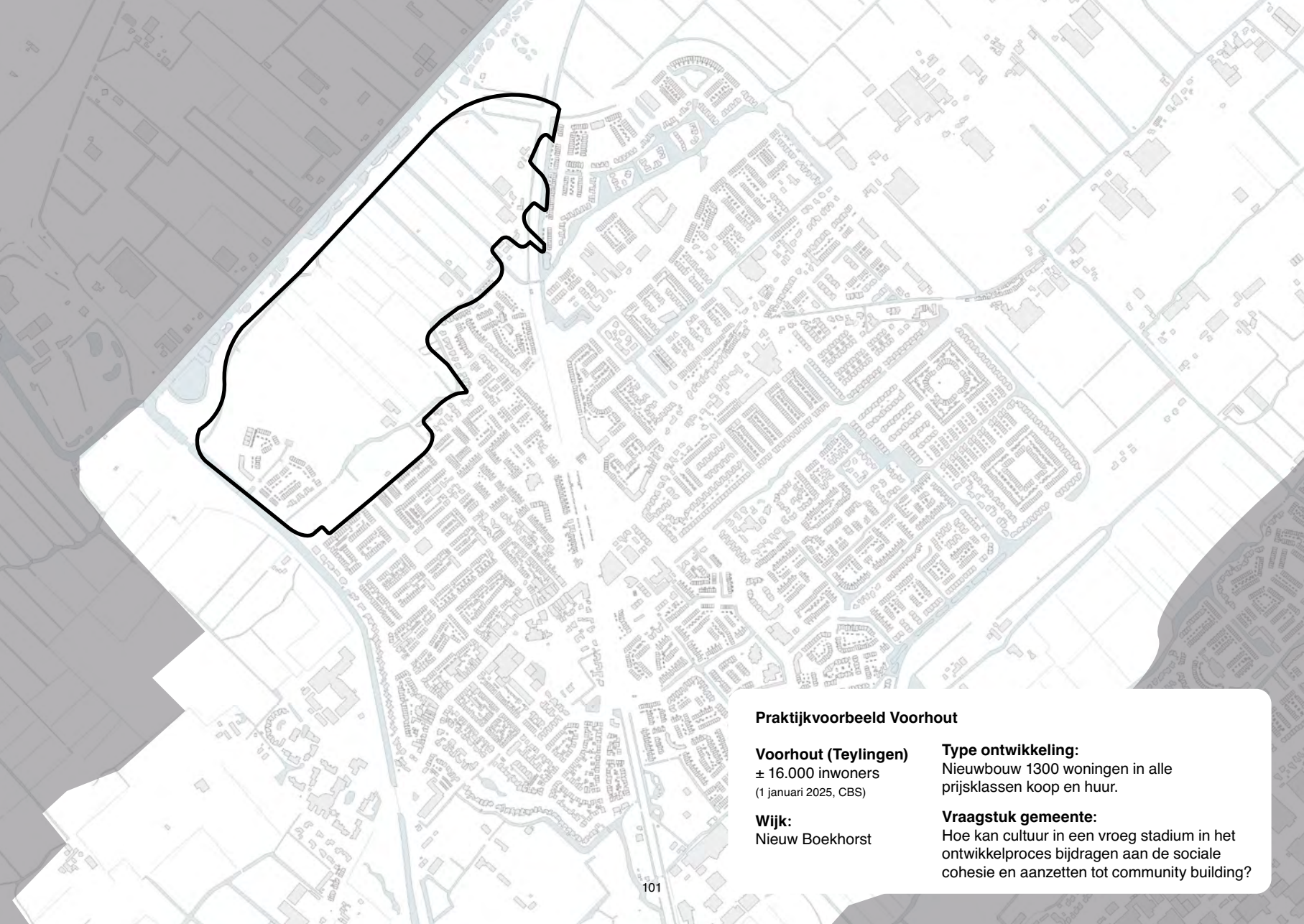
Voorhout

stap

1

Gemeente in kaart Voorhout

Praktijkvoorbeeld Voorhout

Voorhout (Teylingen)

± 16.000 inwoners
(1 januari 2025, CBS)

Wijk:

Nieuw Boekhorst

Type ontwikkeling:

Nieuwbouw 1300 woningen in alle
prijsklassen koop en huur.

Vraagstuk gemeente:

Hoe kan cultuur in een vroeg stadium in het
ontwikkelproces bijdragen aan de sociale
cohesie en aanzetten tot community building?

Uitkomsten bureauonderzoek

In de gemeente Teylingen voelen de meeste inwoners zich prettig bij vertrouwde en herkenbare vormen van cultuur. Ongeveer een kwart is sterk cultureel betrokken, vooral bij traditionele of gevestigde activiteiten. Daarnaast is er een grote groep die vrije tijd vooral sociaal en gezinsgericht invult. Cultuur werkt hier vooral als het laagdrempelig, lokaal en herkenbaar is.

Dorpskern Voorhout

Voorhout laat een vergelijkbaar beeld zien, met relatief veel gezinnen en actieve buurtbewoners. Vrije tijd wordt vaak samen en dichtbij huis ingevuld. Initiatieven die ontmoeting stimuleren en aansluiten bij het dagelijks leven van bewoners zijn het meest kansrijk.

stop

2

Richting bepalen Voorhout

“

**“Ik hoop dat cultuur
maakt dat mensen
ook graag naar
buiten komen en
elkaar ontmoeten.”**

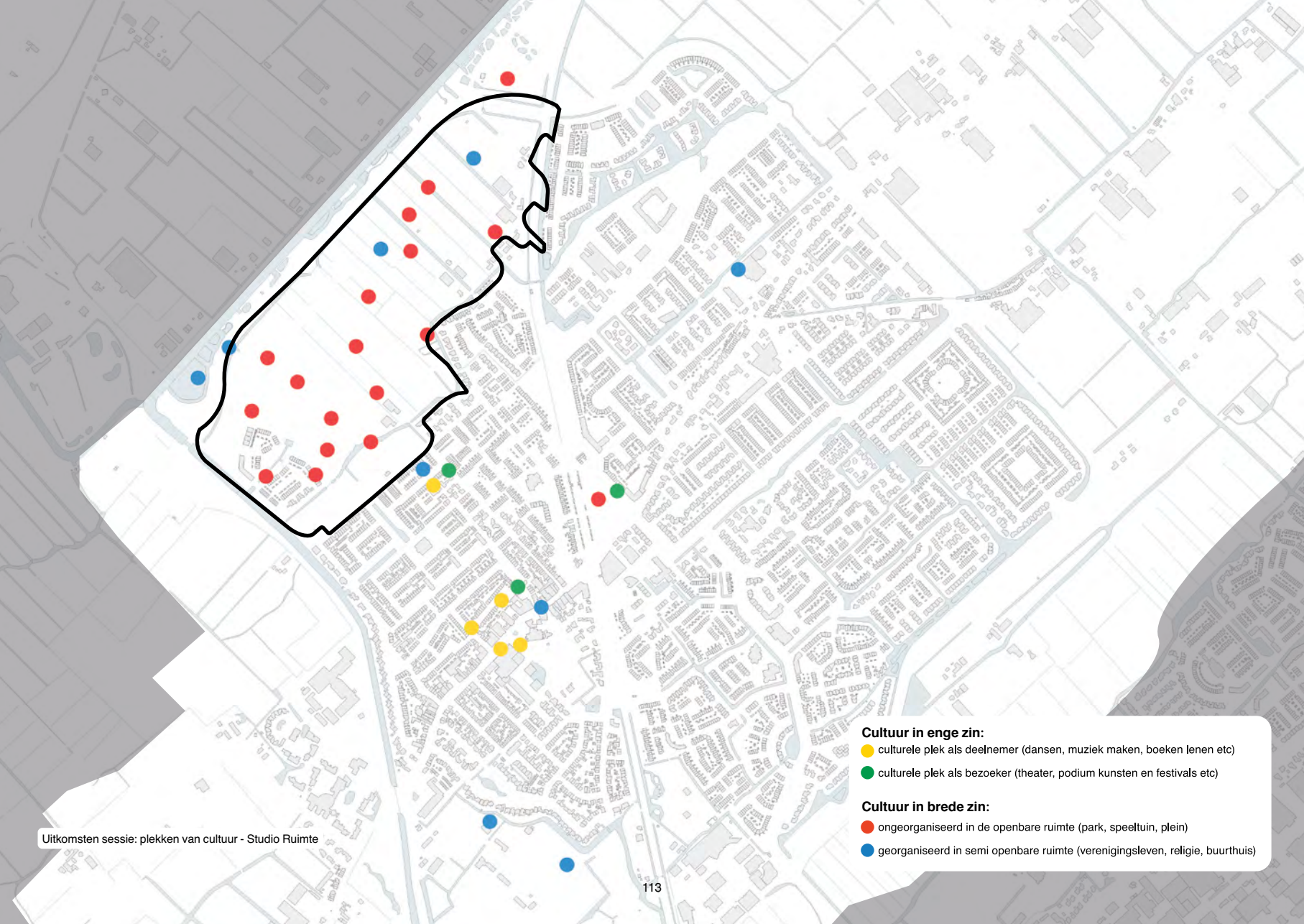
UIT INTERVIEW WETHOUDERS VOORHOUT

”

Sessie: plekken van cultuur - foto: Studio Ruimte

Cultuur in enge zin:

- culturele plek als deelnemer (dansen, muziek maken, boeken lenen etc)
- culturele plek als bezoeker (theater, podium kunsten en festivals etc)

Cultuur in brede zin:

- ongeorganiseerd in de openbare ruimte (park, speeltuin, plein)
- georganiseerd in semi openbare ruimte (verenigingsleven, religie, buurthuis)

Sessie: waar zit de ruimte? - foto: Studio Ruimte

Uitkomsten

interviews en sessies

In de dorpskern Voorhout in de gemeente Teylingen wordt Nieuw Boekhorst ontwikkeld. Voorhout kent een dorpse gemeenschap met een sterk verenigingsleven, actieve vrijwilligers netwerken en herkenbare rituelen zoals de kermis, Koningsdag en de kerstmarkt. Cultuur is hier nadrukkelijk aanwezig, maar vooral impliciet: zij zit in gewoonten, onderlinge zorg en vertrouwde structuren. De dorpsidentiteit is betrokken en zorgzaam, maar ook terughoudend. Gemeenschap is vanzelfsprekend voor wie erin geworteld is, maar minder vanzelfsprekend voor wie nieuw binnenkomt.

Gemeentelijke visie op cultuur

Binnen de gemeente Teylingen, waar Voorhout onderdeel van is, wordt cultuur niet als een afzonderlijk beleidsdomein benaderd. Cultuur is verbonden aan welzijn, leefbaarheid en sociale samenhang. In de nieuwe woonontwikkeling leeft de wens bij de betrokken ambtenaren om vroeg te beginnen met programmering, zodat nieuwe bewoners zich sneller verbonden voelen met Voorhout. Tegelijkertijd is cultuur nog beperkt verankerd in formele processen en kaders. De uitdaging is daarmee niet óf er geprogrammeerd moet worden, maar hoe dit kan gebeuren samen met bestaande (culturele) initiatieven in het dorp.

stop

3

Bewonersprogramma Voorhout

“

**“Dit is Voorhout en
dat is Boekhorst.
Ik ben bang dat het
dorpse weg gaat.”**

UIT BEWONERSPROGRAMMA VOORHOUT

”

54
adressen
aangebeld

31
open
gedaan

27
inhoudelijke
gesprekken

89%
Nederlandse
afkomst

11%
niet
Nederlandse
afkomst

Tussen de
35 en **86** jaar

“

**“Dit is Voorhout en
dat is Boekhorst.
Ik ben bang dat het
dorpse weg gaat.”**

UIT BEWONERSPROGRAMMA VOORHOUT

”

Uitkomsten bewonersprogramma

Voor bewoners van Voorhout betekent cultuur elkaar ontmoeten zonder verplichting en samen dingen doen. Het is onderdeel van het dagelijks leven en geworteld in lokale gebruiken en geschiedenis. Belangrijk voor hen is dat activiteiten niet worden opgelegd, maar dat er ruimte wordt gelaten voor eigen initiatief en herkenning. Cultuur werkt wanneer zij voortbouwt op wat er al is en wanneer bewoners zich mede-eigenaar voelen van wat ontstaat.

Knelpunten en kansen

Bewoners noemen het ontbreken van een centrale, laagdrempelige ontmoetingsplek en de beperkte zichtbaarheid van bestaande initiatieven. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat fysieke ruimte alleen niet voldoende is. Plekken krijgen pas sociale waarde door informeel

gebruik, eigenaarschap en tijd. Programmering kan hier een rol spelen, mits zij licht, uitnodigend en samen vormgegeven is en aansluit bij bestaande rituelen en netwerken.

Hoe is cultuur van waarde in deze grootschalige nieuwbouwontwikkeling?

In Voorhout betekent vroeg inzetten op cultuur niet dat er vroeg een dichtgetimmerd programma moet liggen. Het gaat om het herkennen van waarden, rituelen en sociale dynamiek en nieuwe bewoners hierin mee te nemen. Vroegtijdige, relationele programmering kan helpen om bruggen te slaan voordat patronen zich verhardten. Cultuur werkt hier dan als een zachte overgang tussen oud en nieuw, mits zij wordt ingezet als verbindend proces en niet als vooraf ingevuld aanbod.

Cultuur zorgt voor worteling

Voorhout maakt zichtbaar dat een sterke dorpscultuur niet automatisch inclusief is. Nieuwbouw vraagt hier om een expliciete uitnodiging, waarbij cultuur fungeert als brug tussen bestaand -en nieuw sociaal weefsel.

Kenmerk ontwikkeling

- Nieuwe wijk naast een hecht dorp
- Sociale structuren moeten grotendeels nog ontstaan

Resultaten & bevindingen

- Sterke dorpscultuur is aanwezig, maar impliciet en gesloten
- Nieuwe bewoners vinden hun weg niet vanzelf in bestaande netwerken
- Ontmoeting ontstaat alleen als bewoners daar voor worden uitgenodigd

Conclusies

- Vroeg inzetten van cultuur is essentieel, maar niet als programmering
- Cultuur werkt hier als welkom-instrument en wortelingsproces
- Zonder expliciete uitnodiging blijft nieuwbouw sociaal losstaand

Aanbevelingen

- Zie cultuur als zachte overgang tussen oud en nieuw
- Richt je op waarden, rituelen en herkenning
- Normaliseer ontmoeting zonder verplichting

Papendrecht

stap

1

Gemeente in kaart Papendrecht

Praktijkvoorbeeld Papendrecht

Papendrecht
32.251 inwoners
(1 januari 2025, CBS)

Wijk:
Westpolder

Type ontwikkeling:
Inbreiding 150 woningen
Douwes Dekkerlaan.

Vraagstuk gemeente:
Hoe kan cultuur gevestigde en nieuwe
bewoners in het gebied met elkaar verbinden?

Uitkomsten bureauonderzoek

Het culturele profiel van Papendrecht laat zien dat veel inwoners hun vrije tijd vooral dicht bij huis doorbrengen. Activiteiten in de eigen omgeving, het verenigingsleven en momenten van ontmoeting spelen een belangrijke rol. Cultuur wordt vaak beleefd in herkenbare en toegankelijke vormen. Bijvoorbeeld via lokale initiatieven, evenementen of activiteiten waarbij mensen elkaar ontmoeten.

Wijk Westpolder

De wijk Westpolder laat een vergelijkbaar beeld zien, met een sterke focus op de buurt en het dagelijks leven in de wijk. Bewoners ondernemen veel activiteiten in de eigen omgeving en hechten waarde aan praktische en toegankelijke vormen van vrijetijdsbesteding. Ontmoeting en samen iets doen spelen hierbij een belangrijke rol. Initiatieven die zichtbaar in de wijk plaatsvinden en aansluiten bij het dagelijkse leven van bewoners.

stop

2

Richting bepalen Papendrecht

“

**“Er is alleen
altijd wel iemand
nodig vanuit de
buurt die het
voortouw neemt.”**

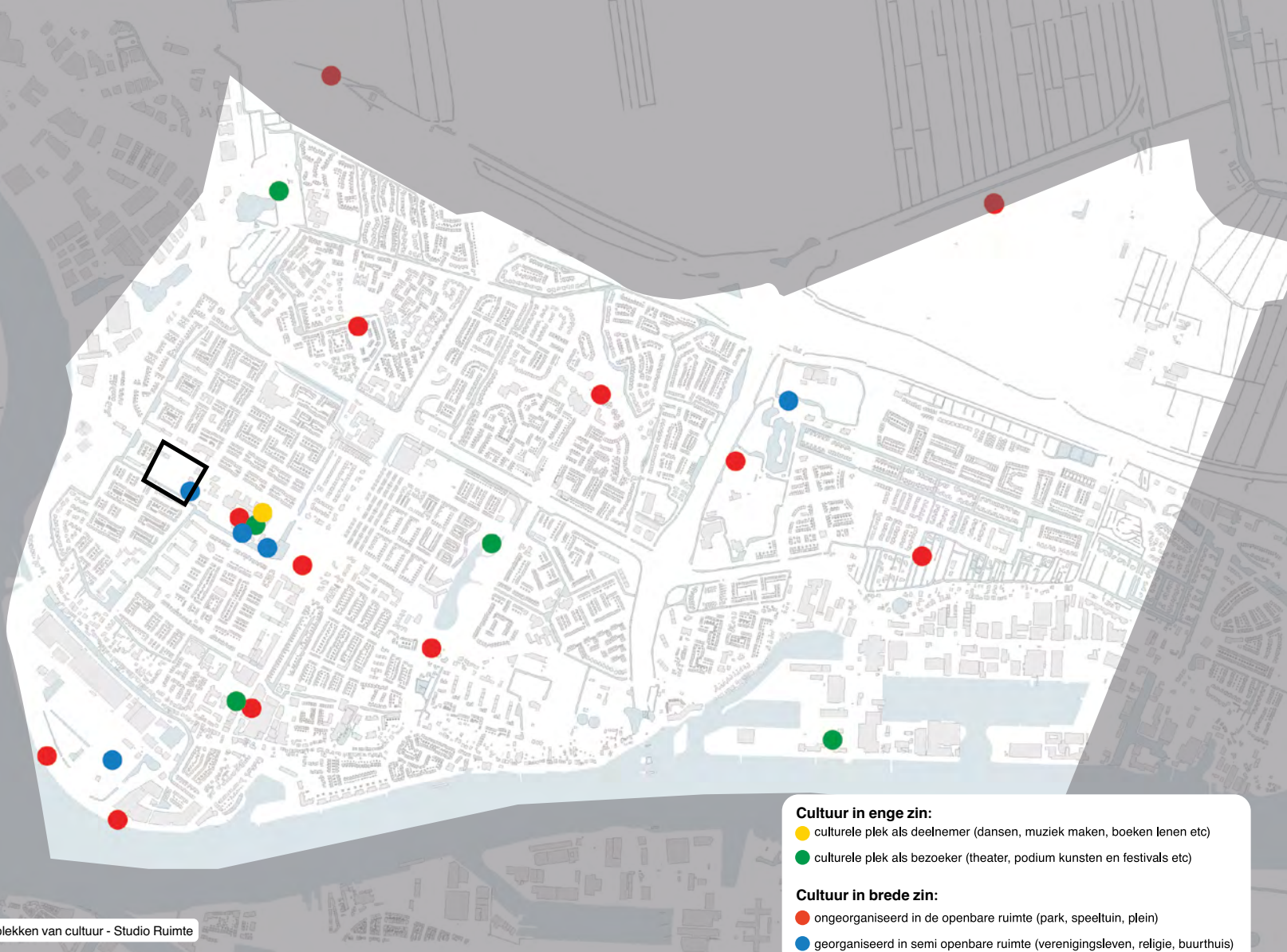
UIT INTERVIEW WETHOUDER PAPENDRECHT

”

Sessie: plekken van cultuur - foto: Studio Ruimte

Observaties uit de ervaringswandeling - foto: Studio Ruimte

Uitkomsten interviews en sessies

Papendrecht wordt gekenmerkt door een sterke lokale binding: veel bewoners komen uit de gemeente zelf en blijven er langdurig wonen. In Westpolder, waar de inbreiding van 150 nieuwe woningen plaatsvindt, uit zich dit in een hechte, verenigingsgerichte en relatief conservatieve gemeenschap. Tegelijkertijd bleek uit de interviews en de sessies met ambtenaren en partners dat individualisering toeneemt en gevoelens van eenzaamheid zichtbaarder worden, ook binnen deze sociaal sterke wijk.

Hoe de gemeentelijke organisatie naar cultuur kijkt

Binnen bestuur en organisatie wordt cultuur vooral benaderd als voorziening en als gebouw. De nadruk ligt op culturele infrastructuur die goed functioneert, zoals het theater en multifunctionele accommodaties. Hoewel ze binnen het bestuur en de organisatie hier trots op zijn, wordt cultuur minder gezien als identiteitsdrager of als sociaal proces. Expliciete cultuur of kunst roept bovendien terughoudendheid op bij bewoners, zeker wanneer deze als opgelegd wordt ervaren.

Observaties uit de ervaringswandeling - foto: Studio Ruimte

stop

3

Bewonersprogramma Papendrecht

“

“Voor mij als jongere, is het hier rustig en saai. Er zijn geen leuke plekken. Het is overigens wel een goeie plek voor als we later zelf ouders zijn.”

UIT BEWONERSPROGRAMMA PAPENDRECHT

”

79
adressen
aangebeld

37
open
gedaan

29
inhoudelijke
gesprekken

43%
Nederlandse
afkomst

57%
niet
Nederlandse
afkomst

Tussen de
35 en **98** jaar

“

“Het is moeilijk sociaal contact te maken. Er moeten meer activiteiten komen die voor meer betrekkingen zorgen binnen de buurt.”

UIT BEWONERSPROGRAMMA PAPENDRECHT

”

Uitkomsten bewonersprogramma

Bewoners zien cultuur vooral als een middel om samen te komen en als onderdeel van het dagelijks leven. Cultuur heeft betekenis in sport, verenigingen, routines en informele ontmoetingen. Initiatieven werken wanneer zij praktisch en herkenbaar zijn en aansluiten bij wat er al is. Cultuur die van buitenaf wordt gebracht of te abstract is, roept eerder weerstand dan betrokkenheid op.

Knelpunten en kansen

Er is een spanning tussen het institutionele en het alledaagse perspectief op cultuur. Waar beleid stuurt op voorzieningen, zoeken bewoners naar eigenaarschap en nabijheid. Dit leidt tot knelpunten, maar biedt ook kansen: kleine, goed verankerde ingrepen, zoals

ontmoetingsplekken als 'het buurtkastje' waarin buurtbewoners levensmiddelen met elkaar ruilen, kunnen een grote sociale impact hebben. Eigenaarschap ontstaat niet door ontwerp, maar door gebruik en betrokkenheid door en van inwoners in de tijd.

Hoe is cultuur van waarde in de verbinding tussen bestaande en nieuwe woningen?

Het praktijkvoorbeeld in Papendrecht maakt duidelijk dat cultuur van waarde is in woningbouw wanneer zij wordt ingezet als proces dat mensen verbindt, in plaats van als object dat wordt toegevoegd. Door ruimte te bieden voor mede-eigenaarschap, groei en experiment kan cultuur bijdragen aan duurzame sociale cohesie in woonwijken.

Cultuur zorgt voor verbinding

Het praktijkvoorbeeld in Papendrecht laat zien dat cultuur vooral functioneert wanneer zij niet wordt benoemd als cultuur, maar als samen doen. De kracht zit in het faciliteren van gebruik en eigenaarschap, niet in het creëren van nieuwe voorzieningen.

Kenmerk ontwikkeling

- Nieuwe woningen in bestaande wijk
- Oude en nieuwe bewoners delen dezelfde ruimte

Resultaten & bevindingen

- Sterke verenigingscultuur, maar terughoudendheid tegenover “opgelegde” initiatieven
- Bewoners hechten aan praktische, herkenbare vormen van ontmoeting
- Kleine ingrepen hebben grote sociale impact

Conclusies

- Cultuur werkt hier als sociaal smeermiddel, niet als identiteitsmaker
- De waarde zit in gebruik, beheer en eigenaarschap
- Inbreiding vraagt om zorgvuldige aansluiting op bestaand sociaal weefsel

Aanbevelingen

- Benader cultuur als proces van samen doen, niet als toevoeging
- Geef ruimte aan informeel gebruik en tijdelijke vormen
- Stuur op randvoorwaarden, niet op de invulling

90s 28

COOR PRINCELY PRESENT

I ♥ 90s

Take over
the dancefloor as
all the favours
in the nation

DUNE DE

DE MIKE JACK
SVEN CARNAGE

HOSTED BY
GRIZZLY & FLAVOURS

1 NOVEMBER 2025

LANDVAST ALBLASSERDAM

TICKETS: DOPPEL.NL

90s 28

IV.

De oplevering
Bevindingen en adviezen

**Drie praktijkvoorbeelden, drie type
opgaven en drie functies van cultuur:**

**Uit ons onderzoek komen een
aantal opvallendheden naar voren.**

Cultuur wordt in alle drie de gemeenten door bewoners niet als kunst, evenement of voorziening gezien, maar als het dagelijks samenleven. Ontmoeting, informele netwerken en herhalende ritmes vormen de kern van wat cultuur voor hen betekent. Juist omdat deze vormen (deze sociale infrastructuur) weinig zichtbaar zijn, blijven zij in beleid en processen vaak onderbelicht.

Bestuurlijk en ambtelijk wordt cultuur vaak gekoppeld aan voorzieningen, gebouwen en programmering. Bewoners koppelen cultuur aan gebruik, eigenaarschap en vanzelfsprekendheid: ongeschreven regels voor het omgaan met elkaar. Wanneer cultuur aansluit op bestaande ritmes en ruimte laat voor toe-eigening, draagt het bij aan het sociale weefsel.

Alle drie de praktijkvoorbeelden laten zien dat een woningbouwontwikkeling een kantelpunt is waarop sociale verhoudingen verschuiven, nieuwe bewoners bestaande netwerken betreden en routines en ontmoetingspatronen worden onderbroken of opnieuw gevormd. Cultuur bepaalt in hoge mate of deze overgang leidt tot verbinding of fragmentatie. Uit ons onderzoek blijkt dat het gericht inzetten op cultuur zorgt voor verbinding.

Advies

Zet cultuur bewust én gericht in bij woningbouwontwikkeling

De drie casussen maken duidelijk dat het inzetten en versterken van cultuur in woningbouwontwikkeling van grote waarde is én dat het geen 'one size fits all' is.

Inbreiding: cultuur als verbinding

Bij inbreiding is er sprake van bewoners die al langere tijd in de wijk wonen, ermee verbonden zijn en onderdeel uitmaken van het sociale weefsel. De nieuwe bewoners moeten zich een plek weten te verwerven in die wijk. Dat vraagt van beide kanten iets: een beetje geven en nemen door elkaar te leren kennen. Daaruit ontstaan nieuwe verbindingen en een vernieuwd sociaal weefsel.

Nieuwbouw: cultuur als worteling

Bij nieuwbouw is er nog geen of nauwelijks sprake van een sociale infrastructuur. Er zijn nog geen bewoners en dus ook geen interacties tussen bewoners. In nieuwbouwontwikkelingen speelt cultuur een essentiële rol bij het laten groeien van het sociale weefsel, het DNA van een gemeenschap.

Renovatie: cultuur als continuïteit

Bij renovatie gaat het om een groep mensen, die al met elkaar verbonden is en die in een nieuwe situatie terechtkomt. Dat vraagt om je plek zoeken in de nieuwe situatie en nieuwe wegen zoeken voor oude gewoonten en rituelen. Cultuur kan zorgen voor die continuïteit.

Wat constant blijft, is dat cultuur het meest effectief is wanneer zij ingebed is in het gehele ontwikkelproces, ruimte laat voor toe-eigening en wordt gezien als sociaal fundament, niet als incident of los onderdeel.

TYPE / GEMEENTE	SOCIALE CONTEXT	ROL VAN CULTUUR	KERN KWALITEIT
RENOVATIE Oegstgeest Buitenlust	Bestaande wijk in transitie	Continuïteit	Herhaling & borging
NIEUWBOUW Voorhout Nieuw Boekhorst	Nieuwe wijk naast hecht dorp	Worteling & welkom	Expliciete uitnodiging
INBREIDING Papendrecht Douwes Dekkerlaan	Nieuw en bestaand delen ruimte	Verbinding	Gebruik & eigenaarschap

Advies

2

Zie cultuur in woningbouwontwikkeling als een proces, niet als het intekenen van een object

In alle drie de praktijkvoorbeelden blijkt de betekenis van cultuur niet een tastbaar object te zijn, zoals een gebouw, voorziening of afgebakend cultureel programma, maar een doorlopend sociaal proces. Cultuur blijkt niet primair te werken via wat er wordt neergezet, maar via hoe mensen ruimte, activiteiten en elkaar in de tijd gebruiken. De waarde ontstaat in het meebewegen met bewoners, in het ontstaan van eigenaarschap en in de mogelijkheid om cultuur toe te eigenen, aan te passen en opnieuw vorm te geven. De benadering van cultuur vanuit een vaststaand object blijkt vaak kwetsbaar of onderbenut, waarschijnlijk omdat het voor hen bedacht is. De benadering van cultuur als proces is duurzaam en effectief, omdat het meegroeit met de bewoners en de wijk.

Advies

3

Zorg voor continuïteit

Losse activiteiten, evenementen of tijdelijke programmering op zichzelf zijn onvoldoende om sociale cohesie te dragen. Wat bewoners ervaren als betekenisvol, is niet een eenmalig evenement, maar de herhaling: vaste momenten, herkenbare ritmes en plekken waar ontmoeting vanzelfsprekend kan plaatsvinden. Cultuur functioneert hier als structuur: een onderliggend kader dat ontmoeting mogelijk maakt zonder deze telkens opnieuw te moeten organiseren. Juist die structurele inbedding maakt cultuur minder afhankelijk van individuele initiatiefnemers en vergroot de duurzaamheid van sociale verbinding.

Advies

4

Zet in op het kleine en alledaagse samenleven voor een langdurig effect

De focus van zichtbare culturele uitingen verschuift naar duurzame sociale effecten. In alle drie de gemeenten blijkt dat de meest waardevolle culturele processen vaak weinig opvallend zijn: koffiedrinken, samen buiten zijn, een terugkerend buurtmoment. Deze vormen zijn niet spectaculair, maar wel bepalend voor verbondenheid. De impact van cultuur zit daarmee minder in wat zichtbaar of meetbaar is op korte termijn en meer in de mate waarin ontmoeting en betrokkenheid over tijd standhouden. Cultuur is een voelbare stroming die vraagt om doorlopend onderhoud, geen eenmalige beleving. Een film, geen foto.

Met cultuur bouwen we aan een duurzaam sociaal fundament. Het patroon laat zien dat cultuur in woningbouwontwikkeling het meest betekenisvol is, wanneer we het beschouwen als een duurzaam sociaal fundament in plaats van als een afzonderlijke ingreep. Cultuur, ingezet in een proces, in een structuur en als duurzame praktijk, kan meebewegen met verschillende typen ontwikkeling en bijdragen aan het samenleven op de lange termijn.

Advies

5

Grijp elke bouwontwikkeling aan als een kans om te bouwen aan de samenleving

Woningbouwontwikkeling is meer dan een ruimtelijke ingreep. In elke nieuwe wijk, inbreiding of renovatie verschuiven sociale verhoudingen, komen nieuwe bewoners binnen in bestaande netwerken en vormen zich nieuwe dagelijkse routines. Daarmee zorgt woningbouw telkens voor een kantelpunt in de sociale infrastructuur: een moment waarop verbondenheid kan groeien, maar ook onder druk kan komen te staan.

De drie casussen laten zien dat samenleven niet vanzelf ontstaat uit stenen en straten alleen. Wat bewoners als betekenisvol ervaren, zit in ontmoeting, herhaling en het gevoel van eigenaarschap over hun leefomgeving. Niet het incidentele moment, maar het terugkerende ritme, een voelbaar sociaal weefsel (je thuis voelen), maakt het verschil. Niet de zichtbaarheid van een ingreep, maar de duurzaamheid van sociale relaties bepaalt de kwaliteit van een wijk op lange termijn.

Bouwen aan de samenleving vraagt daarom om aandacht voor het sociale fundament vanaf het begin van een ontwikkeling. Het betekent ruimte maken voor processen die kunnen meebewegen met bewoners, voor structuren die ontmoeting mogelijk maken en voor een aanpak die recht doet aan de specifieke context van een plek. Zo wordt woningbouw een investering die verder reikt dan het fysieke resultaat. Het wordt een maatschappelijke investering in een veerkrachtige en verbonden gemeenschap.

Advies

6

Maak gebruik van het momentum om partijen bij elkaar te brengen

Bij een woningontwikkeling zijn partijen actiever in de wijk dan gebruikelijk (woningcorporatie, ontwikkelaar, gemeente, welzijnsorganisatie, etc.). Maak gebruik van dit momentum om agenda's van de verschillende partners op elkaar af te stemmen.

Op strategisch niveau door de doelen aan elkaar te koppelen waar mogelijk en op operationeel niveau door vanuit de kracht van samenwerking te opereren. Leg de gezamenlijke verantwoordelijkheid vast in een visiedocument en maak financiële afspraken met elkaar. Naast bestaande budgetten zijn er met overlappende doelen vaak nog extra financiën te genereren via bijvoorbeeld rijksregelingen en door andere beleidsterreinen met eigen budgetten te koppelen aan een woningontwikkeling zoals de mobiliteit, veiligheid en duurzaamheid.

V.

**Hoe bouwen
we verder?**

Aanbevelingen
en inspiratie

Tijdens de uitvoering van het onderzoek werd duidelijk dat de sociale kwaliteit van een wijk niet vanzelf ontstaat en ook niet binnen één beleidsdomein kan worden georganiseerd. Wonen, openbare ruimte, welzijn, participatie en beheer grijpen voortdurend in elkaar.

Wie woningbouw als maatschappelijke opgave benadert, moet anders organiseren en samenwerken. Dit hoofdstuk bouwt voort op de eerdere inzichten en verkent hoe een integrale, buurtgerichte aanpak en het inzetten van sociale interventies kunnen helpen om vanaf de planvorming tot en met het beheer te blijven werken aan wijken waarin samenleven centraal staat.

Anders organiseren en samenwerken

Wanneer woningbouw wordt benaderd als een ruimtelijke én maatschappelijke opgave, vraagt dat om een andere manier van organiseren. Het sociale fundament van een wijk ontstaat niet binnen de grenzen van één beleidsdomein. Het raakt wonen, openbare ruimte, welzijn, participatie, beheer, veiligheid en soms ook onderwijs en zorg. Wie bouwen aan de samenleving serieus neemt, kan deze domeinen niet los van elkaar benaderen.

In de praktijk zijn gemeentelijke organisaties echter vaak sectoraal ingericht. Budgetten, verantwoordelijkheden en besluitvorming zijn verdeeld over afzonderlijke afdelingen. Dat biedt duidelijkheid en specialisatie, maar maakt het lastig om gezamenlijk te sturen op samenhang. Sociale effecten van woningbouw vallen daardoor gemakkelijk tussen wal en schip: ze zijn van iedereen en tegelijkertijd van niemand.

Integraal werken Sociale

Een manier om hiermee om te gaan is integraal werken. Integraal werken betekent niet dat alle verantwoordelijkheden vervagen, maar dat vanaf de start van een ontwikkeling gezamenlijke waarden en doelen worden vastgesteld. Het vraagt om het expliciet maken van gedeelde ambities: Wat bouwen we en waarom? Wat verstaan we onder kwaliteit van samenleven? Welke sociale effecten willen we op lange termijn bereiken? En welke afspraken horen daarbij?

Integraal werken vraagt ook om een andere manier van samenwerken met externe partners. Woningcorporaties, ontwikkelaars, welzijnsorganisaties en bewonersinitiatieven opereren ieder vanuit hun eigen logica en kaders. Door vroegtijdig gezamenlijke uitgangspunten te formuleren en sociale doelstellingen onderdeel te maken van het projectkader, ontstaat ruimte om investeringen te bundelen en verantwoordelijkheid te delen.

Daarmee wordt het mogelijk om middelen uit verschillende domeinen te combineren en gericht in te zetten op duurzame samenhang.

Deze manier van organiseren vraagt om doorlopende afstemming. Niet alleen in de planfase, maar ook tijdens realisatie en beheer moet aandacht blijven bestaan voor de sociale dynamiek van een wijk. Dat betekent dat samenwerking geen tijdelijk projectinstrument is, maar een structurele werkwijze.

Anders organiseren en samenwerken gaat daarmee niet alleen over efficiënter werken, maar ook over het erkennen dat samenleven een ontwerpvraagstuk is dat bestuurlijke samenhang vraagt. Integraal werken is geen doel op zichzelf, maar een noodzakelijke voorwaarde om woningbouw daadwerkelijk te laten bijdragen aan een verbonden en veerkrachtige samenleving.

Buurtgerichte aanpak

De inzichten uit het onderzoek laten zien dat sociale samenhang niet op afstand kan worden ontworpen. Elke wijk heeft een eigen geschiedenis, netwerk en dynamiek. Daarom vraagt bouwen aan de gemeenschap om een buurtgerichte aanpak, waarbij niet alleen naar het plan wordt gekeken, maar naar de plek en de mensen die er wonen of gaan wonen.

Een buurtgerichte aanpak begint met een gedeelde visie van gemeente, corporaties,

ontwikkelaars, maatschappelijke organisaties en bewoners. Vanuit die gezamenlijke basis kan een agenda ontstaan waarin ruimtelijke, sociale en culturele ambities met elkaar verbonden worden. Belangrijk daarbij is dat de ontwikkeling niet wordt vastgelegd in één moment, maar ruimte houdt voor groei in de tijd. Door te werken met terugkerende activiteiten, tijdelijke initiatieven en gezamenlijke momenten van ontmoeting kan geleidelijk vertrouwen ontstaan en groeit eigenaarschap bij bewoners.

Sociale interventies

Deze buurtgerichte aanpak krijgt concreet vorm door het inzetten van sociaal-culturele interventies: kleine, gerichte ingrepen die ontmoeting stimuleren en bewoners uitnodigen om actief betrokken te raken bij hun leefomgeving. Dit kunnen activiteiten zijn op de bouwplaats, tijdelijke ontmoetingsplekken, culturele programma's en buurtprojecten die bestaande en nieuwe bewoners met elkaar in contact brengen.

De kracht van sociale interventies zit in hun continuïteit. Juist in perioden van verandering,

wanneer een wijk wordt gebouwd of fysiek veranderd, helpen herhaalde activiteiten om nieuwe netwerken te laten ontstaan en belangrijke onderwerpen die te maken hebben met hun directe leefomgeving bespreek- en behandelbaar te maken.

Wanneer sociale interventies vanaf het begin onderdeel zijn van de gebiedsontwikkeling en gezamenlijk worden georganiseerd door verschillende partners, dragen ze bij aan een wijk waarin sociale samenhang niet toevallig ontstaat, maar stap voor stap wordt opgebouwd.

**Inspiratievoorbeelden van mogelijke
gezamenlijke programmering vanuit
een buurtgerichte aanpak:**

Koken en eten

Activiteiten waarbij bewoners samen iets bereiden, maken of organiseren, zoals een maandelijkse wijkmaaltijd, bakken in een buurtoven of een gezamenlijke kookavond. Het samen doen staat centraal: door te koken, eten of iets te creëren, ontstaat ontmoeting. Het resultaat, een maaltijd, bakken van een brood of een klein optreden, is belangrijk, maar vooral een middel om elkaar te leren kennen en een gevoel van gemeenschap op te bouwen.

Broodkunst, Molenwijk (Amsterdam) - foto: Marlise Steeman

Zorgen voor de leefomgeving

Activiteiten waarbij bewoners gezamenlijk werken aan hun directe omgeving, zoals tuinieren in een gezamenlijke tuin, het vergroenen of het opknappen van de buurt en een wedstrijd van de mooiste voortuin. Door samen te werken aan een zichtbaar resultaat, ontstaat betrokkenheid bij de plek én bij elkaar. De activiteit verbindt bewoners met de geschiedenis van de plek en geeft ruimte om nieuwe tradities te laten ontstaan.

Buurtklimaatje, Carnisse (Rotterdam) - foto: Buurtklimaatje

Het jaar markeren

Terugkerende momenten in het jaar die bewoners samen organiseren en beleven. Zoals een aanleiding in een van de vier seizoenen, zoals de oogst, of het aanplanten of reeds bestaande lokale tradities vormen een aanleiding om elkaar te ontmoeten. Door deze momenten te herhalen, ontstaat een ritme in de wijk en groeit een gedeeld gevoel van tijd en plek. Het gezamenlijk vieren of organiseren, van bijvoorbeeld een boomplantdag, samen bollen planten of een oogstmarkt, is daarbij net zo belangrijk als het moment zelf.

Bloemencorso Bollenstreek (Voorhout) - foto: Marco van Bergen

Verhalen delen

Activiteiten waarin bewoners hun ervaringen, herinneringen en achtergronden met elkaar delen. Door verhalen zichtbaar en hoorbaar te maken ontstaat herkenning en wederzijds begrip. Het proces van vertellen en luisteren is hierbij belangrijker dan het eindresultaat en kan ook leiden tot een fototentoonstelling, een boek met een portrettenreeks of een gezamenlijke presentatie waarin de verhalen naar voren komen.

Portrettenreeks (Voorhout) - foto: Gert Jan Pos

Een plek maken voor ontmoeting

Een tijdelijke of blijvende plek waar bewoners en partners samen activiteiten kunnen ontwikkelen. Door zo'n plek al vroeg in de ontwikkeling van een wijk te realiseren, ontstaat ruimte om programmering te laten groeien in plaats van vooraf vast te leggen. De plek, bijvoorbeeld een kas of een bouwkeet, werkt als uitnodiging om initiatief te nemen en om bestaande en nieuwe bewoners met elkaar te verbinden.

Stadskas, Tuin van Toorop (Amsterdam) – ontwerp en foto: KOW

Studio Ruimte denkt met je mee

Ben je ook betrokken bij een locatieontwikkeling en denk je na over de sociale duurzaamheid hiervan? Wij denken graag met je mee! Studio Ruimte verbindt plannen, organisaties en bewoners aan de toekomst van de leefomgeving.

Maatschappelijke opgaven, zoals klimaatadaptatie in een straat, de renovatie van een woonwijk, of het vormgeven van een gezondere leefomgeving worden ontwikkeld in beleid en plannen. Thema's blijven vaak abstract. Studio Ruimte helpt om deze opgaven zichtbaar, begrijpelijk en uitvoerbaar te maken in de wijk.

Dit doen wij door het ontwerpen van werkprocessen, ontwikkelen van bewonersprogramma's en het samenwerken hierin met kunstenaars en makers om gesprekken mogelijk te maken.

Wij zijn Joël Paalvast en Alexander Haan en wij delen een achtergrond in de stad, in cultuur en in maatschappelijke processen. Wij kennen de kracht van bewonersinitiatieven én de logica van beleid. Met Studio Ruimte brengen we deze werelden bij elkaar. Nieuwsgierig, betrokken en altijd op zoek naar de menselijke maat.

Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door:

**Studio
Ruimte**

Gemeente Oegstgeest

Arjan Stegeman, Arno Janssen, Aukje Bolle, Boet Hurkmans, Bregje Lips, Carola van Ginkel, Cathalijne Puliga, Céline Janssen, Chelsea Mestrom, Chris van der Velde, Clemence Ching, Daan van der Linden, Daphne Alessie, Demi Schaaders, Dion Sillen, Edward Maasdijk, Edward Renneberg, Eelke Bosman, Elfred Bus, Eline Smit, Elsbeth Koek, Emile Jaensch, Emma van Buuren, Essi Laine, Femke van Everdingen, Gert Jan Pos, Gert-Jan Hanekamp, Ilja Kamerling, Imara Klokke, Iris Daalhuizen, Jaap van den Broek, Jamie de Ridder, Jan Dirk van der Borg, Jeroen de Hoog, Jilles van Meeteren, Joost Breed, Judith van Voorst-Janssen, Juliet Looden, Karen Florizoone, Kawa Mazoori, Kees Oudendijk, Leo Adriaanse, Lies Twijnstra, Lisa Vessies, Lisanne van der Waerden, Maaïke Schravendes, Marco Redeman, Marco van Bergen, Maria Zwart, Marieke Swinkels, Marlies Volten, Michel Koorn, Mitchell Amsterdam, Nico Bakker, Nina Heemskerk, Nina Nijenhuis, Ninke Baerwaldt, Paul Elleswijk, Peter Bakker, Petra Twisk, Quint Bosch, Ramon Ouwendijk, Reinier Gerritsen, Reza Alkaabi, Riëtte van der Werff, Rosa van der Vlucht, Roxanna van der Zande, Ruud Reutelingsperger, Sanne Kuilboer, Sietske Steenberg, Sylvia Oosterman, Timon Adriaanssen & Wendy van der Wal.

De waarde van cultuur in woningbouw
Een verkenning naar de rol van cultuur in
gebiedsontwikkeling en sociale duurzaamheid.

Uitvoering
Studio Ruimte

Team
Joël Paalvast, onderzoeksconcept & procesontwerp
Alexander Haan, procesontwerp & coördinatie
Daphne Alessie, ondersteuning bewonersprogramma

**Dank voor medewerking
aan het onderzoek**
Kunstgebouw, de gemeenten Oegstgeest, Papendrecht en Teylingen en alle
bewoners, makers, professionals en partners die hun inzichten, verhalen en
ervaringen hebben gedeeld.

Met speciale dank voor de hulp bij de publicatie aan:
Céline Janssen en Sylvia Oosterman

Fotografie
Indien niet anders vermeld
Studio Ruimte

Portretten en omgevingsfoto's
Gert Jan Pos

Grafisch Ontwerp
Joseph Hughes

Datum
April 2026

In samenwerking met Kunstgebouw deed Studio Ruimte bij drie gemeenten in Zuid-Holland praktijkonderzoek. Aan de hand van drie voorbeelden, met elk een ander type woningontwikkeling, onderzochten zij wat cultuur in brede zin betekent en hoe deze verankerd kan worden in het proces van de woningbouwopgave.

Studio Ruimte ontwerpt werkprocessen, ontwikkelt bewonersprogramma's en werkt samen met kunstenaars en makers om nieuwe gesprekken mogelijk te maken.

